

TIETEELLINEN ELÄMÄ

HELSINGIN yliopiston Attac on lähestynyt henkilökohtaisesti eräitä yliopistojen kehityksestä huolestuneita yliopistoihmisiä (mm. lehtemme päätoimittaja) seuraavalla kirjeellä:

“Uhkaako laadunvarmistus laatua?

‘Korkeakoulun laadunvarmistusjärjestelmä vaatii tuekseen laajasti maksutun laatu-kulttuurin. Laatu-kulttuuri sisältää sekä laadun kehittämiseen tähtäävät toimenpiteet että yksilöllisen ja kollektiivisen sitoutumisen laadun ylläpitämiseen ja kehittämiseen.’ (Korkeakoulutuksen laadunvarmistus, OPM 2004:6.)

Korkeakoulujen uudesta laadunvarmistusjärjestelmästä on esitetty julkisuudessa yksittäisiä puheenvuoroja, mutta vaikuttaa siltä, että laajempaa keskustelua aiheesta ei vielä ole syntynyt. Ajatukset laadunvarmistuksesta, auditoinnista, tulospalkkauksesta ja sertifiointeista voivat kuitenkin vaarantaa yliopistojen perustavoitteet: tasokkaan tutkimuksen ja opetuksen. Opetusministeriön muistion mukaan ‘korkeakouluissa on tehty jo usean vuoden ajan hyvää laatutyötä.’ Miellemme yliopistot ovat aina tehneet laatutyötä.

Yliopistojen tulevaisuuden kannalta koko laadunvarmistusdiskurssin ja uuden tuloksiin perustuvan palkkausjärjestelmän (UPJ) perusteellinen analysointi on elintärkeää. Näyttää siltä, että uusien mallien myötä resurssit siirretään yhä enemmän tutkimukselta byrokraatialle. Miltä esimerkiksi kuulostavat kehityskeskustelut, Projekti- ja arviointiryhmät sekä UPJ-koulutukset, joita tarjotaan yliopistojen henkilökunnalle?

Olemme lähettäneet tämän keskustelunavauksen joukolle yliopistoihmisiä, joista osa on jo ilmaissut julkisuudessa epä-

luuloa viimeaikaista kehitystä kohtaan. Tavoitteenamme on koota yhteen asiasta huolestuneita ja muodostaa ryhmä, jolla on innostusta ja pätevyyttä reagoida jatkuviin muutoksiin ja muutosehdotuksiin. Otamme yhteyttä juuri Teihin, koska oletamme, että Teillä saattaa jo valmiiksi olla kiinnostusta asiaan. Myöhemmin mukaan olisi tietysti tarkoitus saada mahdollisimman paljon yliopistolaisia.

Ajatuksena olisi herättää laajaa kriittistä keskustelua toimintakulttuurin muutoksesta. Konkreettisia toimintakeinoja voisivat olla esimerkiksi keskustelutilaisuudet, joissa eri osapuolet puolustavat omia näkemyksiään, lehtikirjoitukset tai yliopistolaisten laaja kannanotto, joka pyrittäisiin julkaisemaan ja luovuttamaan näytävästi.

Meidän, Helsingin yliopiston Attacin, tarkoituksena on toimia koollekutsujana ja hoitaa käytännön työtä – kuitenkin sitomatta ketään Attaciin. Toiminta-ajatukset määrittäisivät ennen kaikkea teidän näkemyksistänne ja toiveistanne. Nyt tiedustellemmekin Teidän kiinnostustanne lähteä mukaan pohtimaan yhteisten yliopistojemme tilaa. Jos jotain vielä on pelastettavissa, pelastusoperaatio lienee hyvä aloittaa yhdessä.”

Hyvä että Attac on herännyt niin sanottuun muutosvastarintaan (“edistyksekkösten” uudistajien termi) ja kutsuu sitä jopa pelastusoperaatioksi. Aina edistyksekköinen *T&E* on tässä pelastusoperaatiossa mukana omalla tavallaan keskusteluforumina, ehkä jopa “julkisena”.

TOHTORIKOULUTUSkontrolliin, tällainen tuntuu olevan opetusministeriön johtoajatus yliopistojen jatkokoulutuksen

kehittämisen suhteen. Välineinä ovat tutkijakoulut.

Opetusministeriö käynnisti tutkijakoulujärjestelmän vuonna 1994, jolloin koulujen ensimmäisen aallon ensimmäisen syklin haku tapahtui kesäkesällä (ks. kommentti Tieteellisessä elämässä *T&E:ssä* 3/1994). Koulut aloittivat toimintansa vuoden 1995 alussa. Kouluille on voitu hakea uutta rahoitusta joka neljäs vuosi, joten järjestelmän ensimmäinen aalto on nyt kolmannen syklin – kolmannen vuoden alussa. Tutkijaopiskelijan paikkoja tässä syklissä on runsaat tuhat.

Ensimmäisen aallon rinnalle on tullut toinen aalto: vuoden 2002 alusta järjestelmää laajennettiin perustamalla 420 uutta opiskelijapaikkaa. Runsaat 50 ensimmäiseen aaltoon ehtineistä kouluista sai jaossa lisäpaikkoja, ja lisäksi perustettiin 15 uutta koulua. Toisen aallon uudet tutkijakoulut ovat ensimmäisen aallon kouluja pienempiä. Ensimmäisessä aallossa on tyypillisesti vakiintuneiden tieteenalojen mukaan jäsenyviä kouluja (sosiaalitieteet, psykologia, historia, kansantaloustiede, kasvatustiede, metsätiede, jne.), kun taas toisen aallon koulut jäsenyivät tyypillisemmin ongelma-alojen mukaan.

Toisen aallon koulut ovat ensimmäisen syklin neljänellä vuodella, joten niille tarjoutui mahdollisuus hakea ensimmäistä jatkokauttaan alkuvuonna. Haku päättyi helmikuun puolivälissä. Moniailla tahoilla yliopistoilla on siis kuluvan vuoden alkuvuokoina vietetty aikaa tutkiskelemalla uuden kierroksen hakuheitoja.

Opetusministeriön lähete-kirjeen johdantokappaleessa todetaan, että “tutkijakoulut ovat määräaikaaisia ja ne valitaan laatuun perustuvalla valintaprosessilla”. Hiukan jäljem-

pänä valintakriteerejä täsmen-
netään vielä seuraavasti: “Tutki-
jakoulujen kansainvälistämi-
nen, tutkijoiden liikkuvuuden
lisääminen ja työelämäyhteydet
ovat laadun ohella keskeisiä
valintakriteerejä.”

“Laatu” on avainsana. Mitä
laatu ON? Eräänlaisen vastauk-
sen tutkijakoulutuksen laadun
olemuksen antoi opetusmi-
nisteriön yliopistoyksikön syys-
kuussa 2003 järjestämä semi-
naari “Tutkijankoulutuksen laatu”.
Opetusministeriön korkea
virkamies piti seminaarissa
alustuksen otsikolla “Yliopisto-
koulutuksen laatu”. Alustuksen
sisällöstä päätellen laatu on sitä,
että sanaa “laatu” toistetaan
mahdollisimman ahkerasti. Esi-
telmä oli kuuntelukelvoton,
mutta sen jäljiltä seminaarin
osanottajille jäi lyhennelmä-
moniste, jonka viesti on vastaan-
sanomaton. Lyhennelmässä on
60 virkettä, joissa sana “laatu”
toistuu joko sellaisenaan tai
erilaisina muunnoksina (kor-
kealaatuinen, laadukas, laatu-
näkökulma, laatu-kriteeri, laatu-
työ, laadunvarmistus, laatu-
asiantuntija, laatuhanke, laatu-
taso, laadunarviointi, laatu-jär-
jestelmä, laatuajattelu, laatu-
johtaminen) 56 kertaa; näiden
lisäksi sana “laatu” on kahdes-
sa väliotsikossa sekä tietenkin
koko esityksen otsikossa.

Miten tutkijakoulujen laatua
arvioidaan? Luonnollisesti pa-
nemalla koulut itse ylistämään
oman toimintansa laadukkuutta.
Tämä toteutettiin helmi-
kuussa umpeutuneen haku-
kierroksen hakuohjeilla. Niihin
sisältyi tarkat määräykset siitä,
millaisen sisällysluettelon mu-
kaan tutkijakoulun toiminta-
suunnitelma sekä aiemmin toi-
mineiden tutkijakoulujen toi-
mintaraportti tuli laatia. Toimin-
tasuunnitelmaan oli sisällytettä-
vä kohta “Laadun turvaaminen”;
siihen edellytettiin “selvitys sii-

tä, miten tutkijakoulu turvaa
koulutuksen laadun”. Raport-
tissa puolestaan oli vastattava
kysymykseen “Miten tutkija-
koulu on onnistunut turvaa-
maan koulutuksen laadun?”
Jälkimmäinen määräys on hul-
lunkurinen, sillä tutkijakoulu-
paikkoja haettaessa neljä vuotta
aiemmin hakuohjeissa ei mite-
näkään erityisesti korostettu
“laatua”, se ei vielä ollut opetus-
ministeriön joka paikan avain.
Olisi todennäköisesti totisen
masentavaa saada yhdellä ker-
taa luettavakseen, mitä kaikkea
uutta toimikautta hakevat tut-
kijakoulut ovat saaneet puppu-
sanageneraattoreistaan irti ky-
symyksen vastatessaan.

Mutta ei mongerrus tähän
loppunut. Varmemman vakuu-
deksi hakuohjeissa edellytet-
tiin, että tutkijakoulujen toimin-
taraporttiin oli liitettävä “Tut-
kijakoulun itsearviointi”. Ar-
viointia varten ohjeissa spesi-
fioitiin seitsemän teemaa, joihin
liittyen koulujen oli esitettävä
analyysi “tutkijakoulun vah-
vuuksista, heikkouksista, uhis-
ta ja mahdollisuuksista”. Pupu-
sanastolle tuli lisäksi käyttöä.

Palauttakaamme mieleen
tutkijakoulujen tunnusluvut:
jaossa oli 420 paikkaa, jotka
olivat edellisellä kaudella olleet
siroteltuina lähes 70:lle kou-
lulle. Olisi huomattavan yksin-
kertaista arvioida tutkijakoulu-
jen “laatua” tekemällä yksin-
kertainen tilasto siitä, kuinka
monta väitöskirjahanketta on
lähtenyt hyvään vauhtiin ja
minkä tasoisia väitöskirjoista
näyttäisi tulevan.

Tästähän ei nyt kuitenkaan
ole kyse. Kyse on tilastollisesta
kaappauksesta. Opetusmi-
nisteriö haluaa saada tutkija-
kouluverkoston avulla omaan
kontrolliinsa – tai ainakin omiin
nimiinsä – jokaisen väitöskir-
jan, joka Suomen yliopistoissa
valmistuu. Tämä ilmeni haus-

sa seuraavasti: tutkijakouluis-
sa on tähän mennessä opittu
erottamaan toisistaan opetus-
ministeriön myöntämää, kiin-
teän niukkaa palkkaa nauttivat
“varsinaiset tutkijaopiskelijat”
sekä “statusopiskelijat”, jotka
saavat rahoituksensa muista
lähteistä, mutta ovat jonkin-
laisella sidoksella, esimerkiki-
si ohjajensa välityksellä, asso-
sioituneet tutkijakouluihin.
Tämän hakukierroksen toimin-
taraporteissa edellytettiin yhä
tarkemmin, että kaikki tutkijakou-
lujen opiskelijat asetetaan kou-
lujen tuloksellisuutta tilastoi-
taessa samanarvoisiksi.

Mutta riittäköön tällä erää.
Hakemukset on jätetty, ja ope-
tusministeriön ratkaisuja tut-
kijakoulujen “laadukkuudesta”
odotetaan jännittyneesti. – Ja
vuoden kuluttua on edessä seu-
raava tutkijakouluhaku: ensim-
mäisen aallon neljäs sykli, run-
saat tuhat opiskelijapaikkaa.
Jos olet mitenkään tekemisissä
tutkijakoulun kanssa, valmistau-
da kiinnittämään turvavyösi:
hakemukseen ryhtyessäsi olet
saava huikean yliannostuksen
pahanlaatuista adrenaliinia...

FRAME eli Finnish Fund for
Art Exchange alkoi vuonna
2004 julkaista näyttävää uutta
lehteä nimeltä *Framework*. Se
ilmestyy kaksi kertaa vuo-
dessa. Lehti esittelee uusinta
suomalaista mutta myös kan-
sainvälistä taidetta; sen julki
lausuttuna tavoitteena on yh-
distää paikallinen suomalai-
suus kansainväliseen taide-
kenttään. *Frameworkin* kaksi
ensimmäistä numeroa ovat
tyylikkyudessaan onnistuneita.
Lehti ei kuitenkaan tyydy lois-
toon julkisissa, vaan sen kun-
nianhimoisena tavoitteena on
synnyttää keskustelufoorumi,
jossa visuaaliset ainekset yh-
distyvät pitkiin analyttisiin
artikkeleihin. Ensimmäisen

numeron teemana on Itämeren alue, toisen luovuus ja yhteiskunnallinen tila.

Nykyään taiteentekijöille on ominaista kulttuuristen virtausten kommentointi ja tiivis vuorovaikutus aikalaisyhteiskunnan kanssa. Marketta Sepälän päätoimittamassa lehdessä tämä näkyy muun muassa siinä, että akateemisille kirjoittajille annetaan paljon tilaa. *T&E:n* lukijoille tästä on se yllättävä seuraus, että taidelehden laajaan kirjoittajakuntaan kuuluu monta tuttua nimeä. Kakkosnumerossa on kontribuutiot esimerkiksi lehtemme viime numeroon kirjoittaneelta Harri Veivolta mutta myös vakioavustajilta Mika Ojakankaalta, Yrjö Hailalta sekä Turo Kimmo Lehtoselta.

Haila ja Lehtonen ovat haastatelleet taidekuraattoriksi innostunutta Bruno Latouria tämän yhdessä Peter Weibelin kanssa vuonna 2002 kokoomasta näyttelystä *Iconoclash*. Haastattelussa keskustellaan näyttelyn teemoista: politiikan, tieteen, uskonnon ja taiteen keskinäisuuhteista, erityisesti kritiikin mahdollisuudesta nykyään. Latour painottaa, että etäisyyttä ottava, selän takaa iskevä ”mahdollisuusehtoja” metsästävä kritiikki ei enää ole kiinnostavaa: siitä on tullut nykymaailmassa helpoin mahdollinen tapa hajottaa ajattelun ja toiminnan kohteita. Hänen mielestään yleistetty ”kriittisyys” on jo liian halpaa ja yksinkertaista. Sivumennen hän sivaltaa ankarasti toisia muodikkaita nykyajattelijoita, vieläpä ottaen puolelleen mahdollisuusehtojen arkkianalyytikon Michel Foucault’n, jota Latour väittää nimenomaan konkreettisten muutosten kuvaajaksi:

“...mahdollisuusehdot ovat juuri se, mikä on tehnyt yhteis-

kuntatieteestä kovin tiukka-pipoista... nykyään on kovin helppoa etsiä mahdollisuusehtoja, hyvä, mutta missä ovat erityiset esineet, tilanteet ja paikat? Ne kiinnostavat minua. Foucault kysyi aina: ‘Comment c’est fait?’ Mahdollisuusehtoihin suuntautuminen oli varmasti-kin hyödyllistä joskus menneisyydessä, se oli tapa tiivistää suuria määriä aineistoa, mutta nyt se on aivan liian helppoa, varsinkin jos on totta, että ehdot todella ovat vain tätä: ehtoja, eivät aktuaalisuuksia. Kritiikin tavoittelemisen tuossa mielessä on erinomainen väline korvata täsmällinen kenttätyö sosiaalisten voimien automaattisella läsnäololla. Ottakaamme esimerkiksi Hardtin ja Negrin *Empire*, jos halutaan esimerkki siitä, kuinka tyhjäksi kritiikki on tullut, sehän on selkein tapaus: koska he väittävät katsovansa ilmasujen taakse ja paljastavansa piilossa olevat voimat, he itse asiassa vievät pois kriittisen tarkkaavuuden, minä sijaan he lisäävät käytäntöjen ainoaan oikeaan maailmaan toispuoleisen maailman. Kritiikistä on tullut hartauskirjallisuutta hieman kuin uskonosta 1800-luvulla, keino saada ihmiset katsomaan pois ja kohti olemassa olematonta tuonpuoleista. Ja totta kai tuollainen on äärimmäisen suosittua, se näyttää radikaalilta, se näyttää kriittiseltä, se pysyttelee täysin yleisellä, universaalilla, tässä tapauksessa kapitalismin mahdollisuusehtojen tasolla...”

Kahden ensimmäisen numeron perusteella *Framework* on rikas ja monella tapaa mainio, toivottavasti se jatkossakin pystyy pitämään tasansa ja monipuolisen kiinnostavuutensa yhtä korkeana!

ALKUVUODESTA LSE:n (Londoon School of Economics and

Political Science) uutiskirjeessä kerrottiin, että professori Paul Gilroy Yalen yliopistosta oli nimitetty uuden “Anthony Giddens Professorship in Social Theory” -oppituolin haltijaksi. Kyseinen oppituoli on luotu LSE:n johtajan 1997–2003, Anthony Giddensin (nykyisin: Professor Lord Giddens) kunniaksi. Lahjoitusvaroin perustetun viran tarkoituksiksi on ilmoitettu: “a post for an outstanding public intellectual who will continue the work undertaken by Anthony Giddens, and ensure that the social sciences are invigorated and strengthened to play a key role in the new intellectual areas, social problems, and ethical dilemmas that face a globalised post-modern society”.

Paul Gilroy ei liene Suomessa kovin tunnettu intellektuelli. Uutiskirjeen mukaan hän on tätä nykyä Charlotte Marian Saden Professor of Sociology and African American Studies ja African American Studies -laitoksen johtaja Yalen yliopistossa. Gilroyn tuotanto ei aivan ensimmäiseksi tuo mieleen Giddensin yhteiskuntateoriaa: Gilroy on julkaissut muun muassa teokset: *There Ain't No Black in the Union Jack: The Cultural Politics of Race and Nation* (1987, rep. Routledge, 2002); *The Black Atlantic: Modernity and Double Consciousness* (1994) ja *Between Camps: Nations, Cultures and the Allure of Race* (2000). Hänen tuorein teoksensa on *After Empire: Melancholia or Convivial Culture* (Routledge, 2004).

TAANNOIN tällä palstalla kommentoitiin Suomessa uhkaavaa suurten ikäluokkien juhlar kirjojen hyökyaaltoa, josta on jo viime vuodelta esimerkkejä. Sittemmin loppusyksystä

kommentaattorimme sai tietää, että myös Ranskassa Sorbonnen yliopiston professori Michel Maffesoli, 60 v, on saanut oman juhla-kirjan *Dérive autour de l'oeuvre de Michel Maffesoli* (toim. Gilbert Durand; L'Harmattan, 2004). 300-sivuuisessa opuksessa "MM":a – kuten Maffesolia nimitetään (tosin häntä on kutsuttu Ranskassa myös "sosiologian Mireille Mathieuksi!") – juhlivat sekä monet tunnetut nimet Edgar Morinistä alkaen että hänen läheiset kollegansa ja oppilaansa (mukana yksi suomalaisenkin, Johanna Järvinen-Tassopoulos Helsingin yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitokselta). Vain yksi puuttuu, nimittäin Ranskan TV7:n tunnettu julkkis-astrologi Elisabeth Teissier, jonka skandalöösin väitöskirjan ohjaajana MM sai julkisuudessa kuulla kunniansa. Olkoonkin että väitöskirjan tarkastuksessa juryn puheenjohtaja oli tunnettu psykologi Serge Moscovici ja jäsenenä Jean Baudrillard ja Edgar Morin. – Mainittakoon vielä, että melkein sa-

man aikaisesti juhla-kirjan kanssa tuotteliaalta Maffesolilta ilmestyi uusi kirja *Le rythme de la vie: Variations sur l'imaginaire postmoderne* (La Table Ronde, 2004), jossa hän jatkaa dionyysisiä luentojaan.

TÄLLÄ palstalla olemme silloin tällöin puuttuneet akateemiseen tapakulttuuriin. Olemme muun muassa valitelleet nykyväitöskirjojen ylenpalttisia alkukiitoksia ja kauhistelleet nykykaronkkojen suurta puheripulia. Huolemme akateemisesta etiketistä on johtanut jopa siihen, että anonyymista palstastamme juridisesti vastaavaa päätoimittajaa on alettu yliopistolla kutsua herra "varaklingeksi" (pilkkakirveet eivät kyllä tiedä hänen olleen professori Matti Klingen tyylytellyn tyylin ihailija *sine grano salis*). Ikään kuin lisänimestään johdettuna päätoimittajamme saikin laitoksensa informaatiotilaisuudessa nuorille doktorandeille puhua osiosta "tohtorinkaronkka". Hän päätyi johtopäätökseen, että kukin pitäköön

oman tyyliä (ja varallisuutensa) näköisen tohtorinkaronkan, kunhan muistaa, että se on hänen oman tieteen- ja tutkimusalansa väelle pidetty akateeminen juhla. Mitä herra "varaklinge" halusi tällä sanoa? Eikö nykyinen alemmissä tiedekunnissa vakiintunut yksi ainoa ja demokraattinen kansankaronkka ruokineen, puheineen ja juomineen ole paras mahdollinen? Ehkä se voisi olla, mutta puhujamme halusi vastustaa nykytrendiä, jossa väittelijän suku, perhe ja henkilökohtaiset ystävät ovat karonkan pääasiallinen yleisö kuunnellen parin viran puolesta paikalla olevan professorin akateemista puheohjelmanumeroa kuin iltamissa ja aloittaen ylevöityneenä sitten omat puheensa väittelijän lastentarhakaveri muiden mukana. Puheiden ote on kuin syntymäpäivillä tai hautajaisissa. Kun tulee perheen ja ystävien aika, herra "varaklinge" poistuu tilaisuudesta lähimpään kapakkaan, jossa väittelijän lähimmät tutkijakaverit jo istuvat.